

سیاست‌های تشویقی دولت در راستای تحقق جهش تولید

مصطفی سمیعی نسب^۱

چکیده

نگاهی به روند رشد اقتصادی در کشور نشان می‌دهد این روند در سال‌های اخیر مثبت بوده است، اما تداوم رشد مثبت و کاهش وابستگی به فروش نفت و نیز ایجاد جهش در روند تولید بخش‌های مختلف با توجه به اهداف اسناد بالادستی و رسیدن به رشد ۸ درصدی و همچنین، نام‌گذاری سال ۱۴۰۳ با عنوان «جهش تولید با مشارکت مردم» توسط رهبر معظم انقلاب اسلامی، نیازمند سیاست‌های تشویقی مؤثر دولت در راستای افزایش سرمایه‌گذاری در بخش‌های مولد است. نگاهی به عملکرد دولت (در سال‌های مورد مطالعه) نمایان‌کننده آغاز حرکتی رو به جلو در عرصه رفع موانع تولید بوده که تداوم آن نیازمند عزمی راسخ و ضمانت اجرای قوی است. می‌توان گفت جهش تولید در بستر محیط باثبات اقتصادی، فضای کسب‌وکار مناسب، نظام تأمین مالی کارآمد، افزایش جذب سرمایه‌گذاری و چهارچوب سیاست‌گذاری هوشمند محقق خواهد شد. از این رو پیشنهاد می‌شود برخی راهکارها از جمله کارآمدسازی نظام تأمین مالی، حمایت از نوآوری، اصلاح نظام مالیاتی، تقویت بخش‌های پیشران، اصلاح نظام بیمه‌ای و گمرکی کشور، کاهش نقش مالکیت دولتی، اتخاذ سیاست‌های حمایتی از بخش تولید مولد در کشور و... اتخاذ شود.

واژگان کلیدی: صنعت، خدمات، کشاورزی، رشد اقتصادی، دانش‌بنیان، سیاست، جهش.

مقدمه

نگاهی به برنامه‌های بالادستی و برنامه‌های میان‌مدت پنج‌ساله در کشور از جمله برنامه هفتم توسعه نشان می‌دهد هدف‌گذاری‌های صورت‌گرفته در خصوص رشد اقتصادی و رسیدن به رشد اقتصادی ۸ درصد در پایان برنامه، با عنایت به اینکه کشور افزون‌بر تنگناهای بین‌المللی از جمله اعمال تحریم‌های ظالمانه و محدودیت در ورود فناوری و سرمایه، در داخل نیز در سالیان متمادی ریشه‌های منفی را تجربه کرده، نیازمند اجرای برنامه‌ای دقیق و حساب‌شده است تا زمینه تحقق رشد اقتصادی ۸ درصد را در کشور فراهم آورد.

با عنایت به اینکه رشد اقتصادی بر ایند رشد بخش‌های مختلف تولید از جمله، صنعت، معدن، کشاورزی و خدمات است، تبیین نقش هر یک از بخش‌ها و جایگاه آن در تأمین رشد ۸ درصدی از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار خواهد بود. این در حالی است که شعار سال ۱۴۰۳، «جهش تولید با مشارکت مردم» نیز به‌روشنی تعیین‌کننده نقشه راه کشور است که توسط رهبر معظم

۱. استادیار، گروه اقتصاد سیاسی، دانشکده معارف اسلامی و اقتصاد، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران/ رئیس اندیشکده اقتصاد سیاسی امنیت و دفاع، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران
samiee@isu.ac.ir

و افزایش درآمد ناخالص داخلی است. نگاهی به بهره‌مندی کشور از منابع در اختیار نشان می‌دهد ایران به لحاظ برخورداری از منابع خدادادی، منابع انسانی، اقلیم مناسب آب‌وهوایی، دسترسی به آب‌های آزاد و... مزیت‌های بسیاری دارد و در زمینه گسترش بخش‌های صنعت، معدن، کشاورزی و خدمات دارای توانایی‌های بالقوه است. در این میان آنچه حائز اهمیت است، چگونگی بهره‌برداری از این نعمت‌ها و اولویت‌بندی در توسعه هر یک از بخش‌های یادشده است. از این رو، به نظر می‌رسد توسعه بخش صنعت با ایجاد اشتغال پایدار و ارزش افزوده بالاتر با توجه به معضل بیکاری در کشور از اولویت بالاتری برخوردار باشد و پس از آن، گسترش بخش‌های معدن، کشاورزی و خدمات می‌تواند کشور را در تحقق اهداف یادشده در اسناد بالادستی موفق کند. با توجه به اهمیت موضوع، در این بخش از گزارش، در نمودار شماره 1، وضعیت رشد اقتصادی کشور به تصویر کشیده شده است.

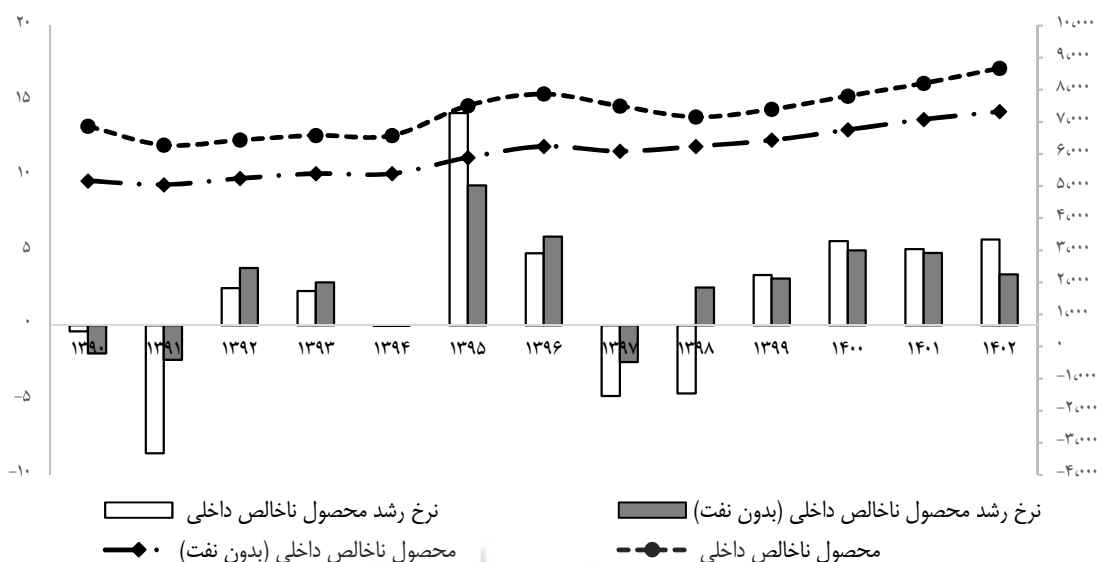
در سال‌های مورد مطالعه همواره تولید ناخالص داخلی با احتساب درآمدهای نفتی از تولید ناخالص داخلی بدون نفت بالاتر بوده است. این موضوع در حالی مطرح است که به دلایلی مانند اعمال تحریم‌های ظالمانه علیه کشور و محدودیت در فروش نفت و ورود ارز ناشی از صادرات آن، شاهد تنگناهای بسیاری در این زمینه بوده‌ایم.

انقلاب اسلامی ابلاغ شده است. باید گفت افزایش سرمایه‌گذاری در بخش‌های دارای مزیت و پربازده، تولید کشور را با جهش مواجه می‌کند. در سال‌های اخیر شاهد رشد مثبت اقتصادی در کشور بوده‌ایم. این رشد اقتصادی مثبت به اندازه‌ای بوده که کشور را از رکود حاکم بر فعالیت‌های اقتصادی رها کرده است. به عبارت بهتر، شاهد نوعی رونق در فعالیت‌ها بوده‌ایم. رسیدن به جهش اقتصادی نیازمند سیاست‌گذاری درست و برنامه‌ریزی راهبردی و آینده‌نگرانه است تا در عین حال که کشور به تولید کالاهای مصرفی می‌پردازد، تمرکز بیشتر خود را به عرصه کالاهای سرمایه‌ای و خروج کشور از دایره وابستگی به واردات کالاها و فناوری از کشورهای دیگر معطوف کند.

در این رهگذر، ضرورت اعمال برخی مشوق‌ها به منظور گسیل سرمایه‌های خرد و کلان کشور به سمت فعالیت‌های مولد، نقشی اثرگذار در راستای پیشرفت بهنگام و نیز جلوگیری از رونق فعالیت‌های نامولد به خصوص سوداگری در بازارهای موازی ایفا می‌کند. با توجه به اهمیت موضوع، در این گزارش ابتدا با نگاه به وضعیت رشد اقتصادی و تولید در هر یک از بخش‌های مختلف، به بررسی سیاست‌های تشویقی دولت در راستای تحقق جهش تولید خواهیم پرداخت. در ادامه نیز با بیان برخی ملاحظات امنیت اقتصادی، راهکارهایی برای بهبود وضعیت موجود ارائه می‌شود.

۱- نگاهی به وضعیت بخش‌های تولیدی کشور
یکی از الزامات مسیر پیشرفت و تسریع در روند توسعه‌یافتگی کشور، تقویت زیرساخت‌های تولیدی

نمودار ۱- محصول ناخالص داخلی و رشد تولید (هزار میلیارد ریال-درصد)

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۴۰۳.

ظالمانه علیه کشور و محدودیت در فروش نفت و ورود ارز ناشی از صادرات آن، شاهد تنگنای بسیاری در این زمینه بوده‌ایم؛ به‌گونه‌ای که در سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ یعنی در زمان اجرای برجام، شاهد افزایش درآمدهای نفتی به دلیل بهبود روابط بین‌المللی و افزایش بیشتر فاصله میان تولید ناخالص داخلی با احتساب نفت از تولید ناخالص داخلی بدون نفت بودیم که دوباره در سال ۱۳۹۷ با خروج آمریکا از برجام از شدت این فاصله کاسته شد.

لازم به توضیح است که در سال‌های مورد مطالعه همواره روند تولید ناخالص داخلی کشور با نفت و بدون نفت افزایشی بوده، اما در بررسی نرخ رشد هریک از آن‌ها می‌توان مشاهده کرد که نرخ رشد اقتصادی با افت‌وخیزهای فراوانی مواجه بوده است؛ به‌گونه‌ای که در سال‌های لغو برجام (سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸) شاهد رشد منفی و سپس آغاز رشد مثبت اقتصادی نفتی و غیرنفتی در

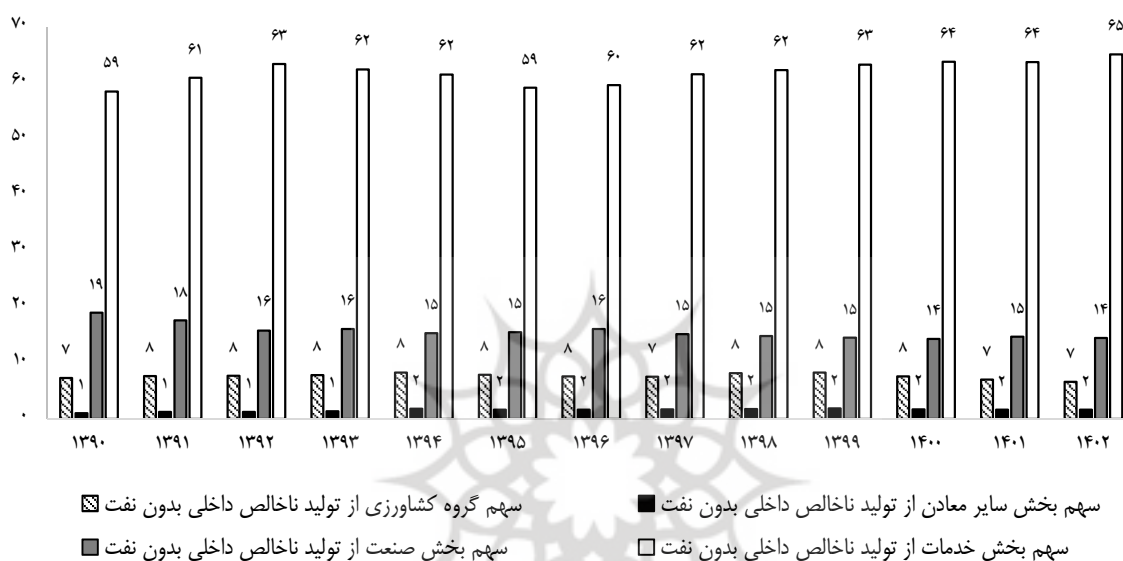
یکی از اهدافی که همواره در صدر سیاست‌های کلی نظام و نیز برنامه‌های بلندمدت و میان‌مدت اقتصادی کشور مدنظر بوده و هست، دوری از اقتصاد تک‌محصولی و کاهش وابستگی کشور به درآمدهای نفتی است. از این‌رو لزوم تکیه بر جذب درآمد ملی از محلی که از درجه اتکای بالایی برخوردار باشد تا در مواقع فشارهای سیاسی بین‌المللی، امنیت اقتصادی کشور را مورد تهدید قرار ندهد، از الزامات اساسی در انتخاب راهبرد توسعه اقتصادی است. به همین دلیل، تقویت توان اقتصادی در عرصه‌هایی به‌جز استخراج نفت و خام‌فروشی از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است.

نگاهی به نمودار شماره ۱ نشان می‌دهد در سال‌های مورد مطالعه همواره تولید ناخالص داخلی با احتساب درآمدهای نفتی از تولید ناخالص داخلی بدون نفت بالاتر بوده است. این موضوع در حالی مطرح است که به دلایلی مانند اعمال تحریم‌های

بخش‌های اقتصادی را در تولید ناخالص داخلی مورد بررسی قرار دهیم. در نمودار شماره ۲، سهم هریک از بخش‌های اقتصادی در تولید ناخالص داخلی آورده شده است.

سال‌های پس از آن بودیم. باید بگوییم رشد مثبت پدیدآمده اندک است، اما تداوم آن می‌تواند به معنی خروج از رکود اقتصادی باشد. این موضوع در حالی اهمیت بیشتری می‌یابد که سهم هریک از

نمودار ۲- سهم هریک از زیربخش‌های اقتصادی در تولید ناخالص داخلی بدون نفت (درصد)

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۴۰۳.

کمیت خدمات در مراحل مختلف توسعه یافتگی و از کشوری به کشور دیگر متفاوت است. بر اساس تجارب جوامع پیشرفته می‌توان فهمید دستیابی به تولید انبوه به همراه بهره‌وری بالا موجب افزایش سود حاصل از تولید می‌شود که در نهایت، با افزایش دستمزد و پاداش عوامل تولید، این موضوع از طریق افزایش در قدرت خرید موجب افزایش تقاضا در بخش خدمات به منظور تأمین خدمات رفاهی، تفریحی و... می‌شود. از این رو سهم بخش خدمات در اقتصادهای پیشرفته بالاست و این کشورها اصولاً به خدماتی مبتنی بر نوآوری و اختراع، خدمات آموزشی پیشرفته و... رو می‌آورند.

همان‌طور که نمودار شماره ۲ نشان می‌دهد، سهم بخش صنعت به‌عنوان بخشی که تأمین‌کننده توسعه و اشتغال پایدار در اقتصاد است، در مقایسه با بخش خدمات بسیار ناچیز است؛ به‌گونه‌ای که در اغلب سال‌های مورد مطالعه، سهم صنعت از اقتصاد ایران بین ۱۴ تا ۱۵ درصد در نوسان بوده در حالی که بخش خدمات در مدت مشابه سهمی بالغ بر ۶۰ درصد را داشته است.

گفتنی است در نظام تولید و توزیع کالا در هر کشوری، بخشی که به‌عنوان بستر ساز و مکمل این چرخه عمل می‌کند، بخش خدمات است تا از این مجرا رفاه فرد و جامعه تأمین شود، اما کیفیت و

را می‌پیماید، اما بازار دلالی‌ها و واسطه‌گری‌ها داغ است، این بدین معنی است که بخش خدمات به دنبال برآورده‌سازی نیازهای بخش تولید نیست و ماهیت آن نامولد است. از این رو، حاکمیت رکود، رشد دلالی و واسطه‌گری‌های چندلایه، کسب سودهای کلان بدون خلق ارزش واقعی و... هریک می‌توانند امنیت ملی و اقتصادی کشور را با آسیب مواجه کنند.

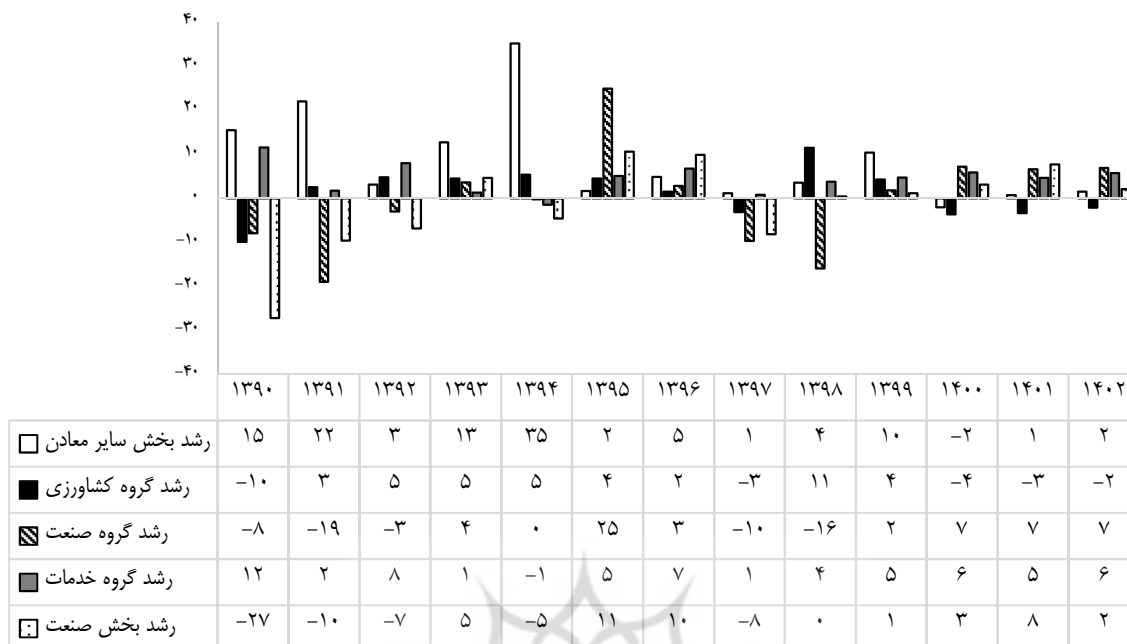
به‌رغم برخورداری ایران از منابع خدادادی و کسب رتبه ۵ جهانی به لحاظ بهره‌مندی از منابع زیرزمینی، شاهد سهم ناچیز بخش معدن (به‌جز منابع نفت و گاز) از اقتصاد کشور هستیم. در بخش کشاورزی نیز به دلیل تأسی از روش‌های سنتی در کاشت و بهره‌برداری محصولات، وقوع خشک‌سالی و بی‌ثباتی در برخی متغیرهای کلان اقتصادی از جمله نرخ ارز و... شاهد سهم ۷ تا ۸ درصدی این بخش در اقتصاد هستیم. در این رهگذر نگاه به رشد بخش‌های یادشده در سال‌های مورد مطالعه خالی از فایده نخواهد بود. به همین منظور، در نمودار شماره ۳، رشد بخش‌های مختلف اقتصادی به تفکیک آورده شده است.

در ایران نیز با وجود سهم زیاد خدمات از تولید ناخالص داخلی، مشاهده می‌شود که این بخش بدون خلق ارزش حقیقی موجب می‌شود تا سهم بخش‌های مولد از محصولات تولیدشده کاهش یابد. بنابراین، می‌توان گفت بخش زیادی از خدمات در ایران ماهیت نامولد دارد.

در کشورهای توسعه‌نیافته که هنوز مسیر رسیدن به تولید انبوه را تجربه نکرده‌اند، لزوماً گسترش بخش خدمات موجب افزایش رفاه آن کشور نمی‌شود. خدمات باید برطرف‌کننده موانع تولید و پدیدآورنده ارزش رفاهی واقعی باشد. از این رو در صورتی که هریک از این خصوصیات را نداشته باشد، نه تنها به رشد و توسعه کشور کمک نمی‌کند، بلکه به‌مثابه مانعی بزرگ بر سر راه تولید است. در ایران نیز با وجود سهم زیاد خدمات از تولید ناخالص داخلی، مشاهده می‌شود که این بخش بدون خلق ارزش حقیقی موجب می‌شود تا سهم بخش‌های مولد از محصولات تولیدشده کاهش یابد. بنابراین، می‌توان گفت بخش زیادی از خدمات در ایران ماهیت نامولد دارد.

به دلیل عدم دستیابی کشور به مرحله تولید انبوه، کیفیت خدمات ارائه‌شده پایین است و اغلب فعالیت‌هایی که با عنوان خدمات طبقه‌بندی می‌شوند، دلالی‌ها و واسطه‌گری‌های چندلایه با هدف کسب سود مالی است. رواج این‌گونه فعالیت‌ها به دلیل زودبازده بودن ورود سرمایه در این عرصه، موجب می‌شود سرمایه کشور وارد بخش خدمات (نامولد) شود و به‌عنوان رقیبی برای سرمایه‌گذاری، بقیه بخش‌های اقتصادی از جمله صنعت و کشاورزی را با رکود مواجه کند. این در حالی است که کشور در بخش کشاورزی دارای مزیت‌های بسیار بالایی است. از سوی دیگر، اتلاف منابع کشور در بخش خدمات نامولد تهدیدی برای امنیت ملی کشور به شمار می‌آید. می‌توان گفت وقتی بخش تولید در تنگنا، ضعف و رکود قرار دارد و رشد اقتصادی روند منفی

نمودار ۳- رشد هریک از زیربخش‌های اقتصادی به تفکیک (درصد)

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۴۰۳.

دلایل منفی بودن این رشد را بتوان در اتخاذ برخی سیاست‌ها در زمینه چگونگی تخصیص ارز به واردات خوراک دام، خشک‌سالی و... دانست. لازم به توضیح است در نمودار شماره ۳، رشد نسبتاً بالای گروه صنعت به دلیل احتساب درآمدهای حاصل از فروش نفت در این گروه بوده است که به‌نوعی نمایان‌کننده وابستگی اقتصاد کشور به درآمدهای نفتی است، اما افزایش توان کشور در فروش نفت به‌رغم اعمال تحریم‌های ظالمانه علیه کشور موضوعی مطلوب به نظر می‌رسد. بنابراین، می‌توان اظهار داشت در سال‌های مورد مطالعه هرچند رشد اقتصادی به‌طور کلی و رشد زیربخش‌ها به‌طور خاص، از رشد شتابنده‌ای برخوردار نبوده‌اند، اما شاهد روند رو به بهبود و خروج از رکود فعالیت‌های اقتصادی در کشور بوده‌ایم. به نظر می‌رسد تحقق جهش تولید در کشور نیازمند اجرای برخی

همان‌گونه که نمودار شماره ۳ نشان می‌دهد، در اغلب سال‌های قبل از سال ۱۳۹۸ (به‌استثنای سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ به دلیل امضای برجام)، شاهد رشد منفی بخش صنعت بوده‌ایم که رفته‌رفته از سال ۱۳۹۹ تاکنون، با خروج از رکود در این بخش، شاهد تداوم رشد مثبت بخش صنعت در سال‌های اخیر بوده‌ایم. در سال ۱۴۰۲ از شدت رشد این بخش تا اندازه‌ای کاسته شده است که شاید بتوان یکی از دلایل آن را نوسانات شدید نرخ ارز در کشور به شمار آورد، اما تداوم رشد مثبت این بخش را می‌توان یکی از نقاط قوت عملکرد دولت سیزدهم دانست. در بخش معدن نیز به دلیل وجود ظرفیت‌های بالای معدنی در کشور، رشد مثبت، اما پایین این بخش توجیه‌پذیر نیست. از سوی دیگر، به دلیل وجود اقلیم‌های مختلف آب‌وهوایی در کشور، رشد منفی بخش کشاورزی نیز ناپذیرفتنی است. شاید ازجمله

غیرمستقیم دولت و نیز اتخاذ تصمیماتی است که بتوان در سایه آن به تقویت تولید مولد پرداخت. از این رو در این بخش از گزارش به تبیین سیاست‌های تشویقی دولت در راستای جهش تولید می‌پردازیم.

یکی از قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی که در اردیبهشت سال ۱۴۰۱، مشتمل بر ۲۰ ماده و ۱۰ تبصره به مرحله ابلاغ رسید، قانون جهش تولید دانش‌بنیان در کشور است. این قانون که با هدف پیشرفت و افزایش سرمایه‌گذاری در فعالیتهای مبتنی بر دانش و فناوری تصویب شده، در صدد است تا از طریق برطرف کردن موانع تولید در بخش بنگاه‌های دانش‌بنیان و تسهیلگری در جذب سرمایه و ورود فناوری به کشور، تا اندازه زیادی از مشکلات این بخش بکاهد و زمینه رشد تولید با فناوری بالا و فعالیت روزافزون نخبگان را در کشور فراهم آورد. بررسی عملکرد کشور در حوزه تعداد شرکت‌های دانش‌بنیان بر طبق آخرین آمار در دسترس به شرح نمودار شماره ۴ است.

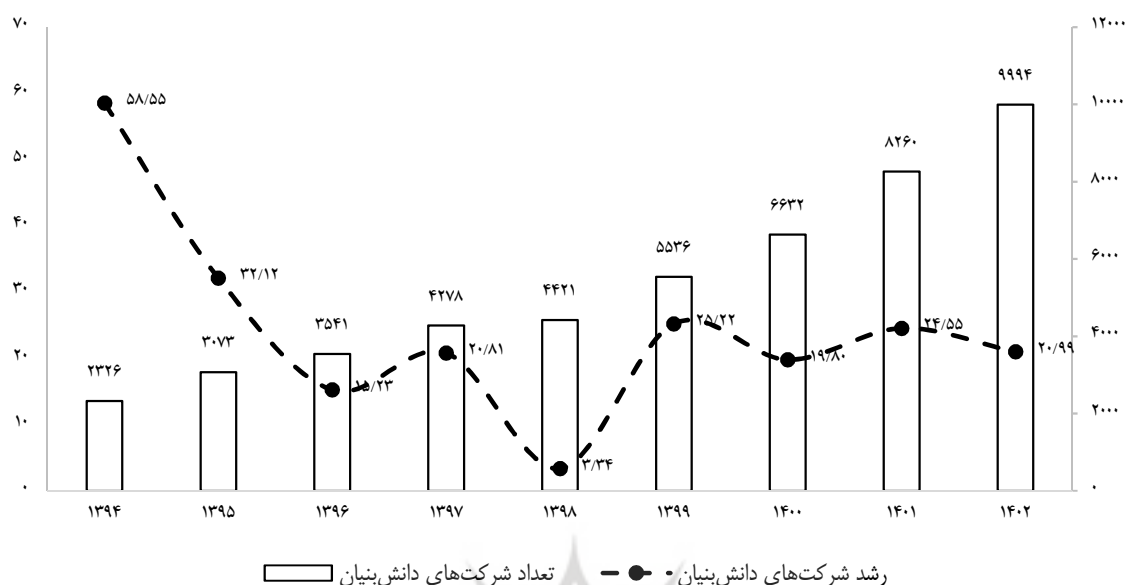
در سال‌های لغو برجام (سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸) شاهد رشد منفی و سپس آغاز رشد مثبت اقتصادی نفتی و غیرنفتی در سال‌های پس از آن بودیم. باید بگوییم رشد مثبت پدیدآمده اندک است، اما تداوم آن می‌تواند به معنی خروج از رکود اقتصادی باشد.

سیاست‌گذاری‌هاست که روند رشد شتابنده و پایدار بخش‌های اقتصادی و مولد را تداوم بخشد که در بخش بعدی گزارش به برخی از آنها اشاره شده است.

۲- بررسی سیاست‌های تشویقی دولت

بررسی وضعیت اقتصاد ایران نشان می‌دهد مواجهه کشور با بسیاری از مسائل و مشکلات داخلی و خارجی از جمله جنگ، تحریم و... در سال‌های متمادی موجب شده است تا پیمودن مسیر توسعه و رشد اقتصادی با کندی صورت پذیرد؛ به گونه‌ای که در دهه‌های اخیر اعمال تحریم‌های ظالمانه علیه کشور موجب شده است تا ورود فناوری و سرمایه به ایران به ندرت انجام شود یا در برخی موارد، ورود فناوری به کشور با قیمت تمام‌شده بسیار بالایی تحقق یابد که دلیل آن، تحمیل هزینه‌های هنگفت ناشی از دور زدن تحریم‌هاست. گواه این مطلب نیز دوران امضای برخی توافقات با کشورهای دارای فناوری در سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ است که شاهد بازتاب نسبتاً خوبی در افزایش رشد اقتصادی و ورود سرمایه‌گذار خارجی به کشور بودیم، اما آنچه حائز اهمیت است، تلاش‌های صورت‌گرفته به منظور تبدیل تحریم به فرصت است که در سال‌های اخیر آثار مثبت خود را در روند روبه‌رشد بخش‌های اقتصادی نمایان ساخته است. این در حالی است که حفظ و تداوم روند مثبت رشد اقتصادی و در سطحی بالاتر تحقق جهش تولید، نیازمند حمایت‌های مستقیم و

نمودار ۴- تعداد و رشد شرکت‌های دانش‌بنیان (تعداد-درصد)

مأخذ: معاونت توسعه شرکت‌های دانش‌بنیان.

یکی دیگر از سیاست‌های حمایتی در راستای تحقق جهش تولید، ابلاغ سیاست‌های تشویقی و ترغیبی برای حمایت از تولید در حوزه شهرک‌ها و نواحی صنعتی است. این سیاست برای حمایت از تولید شهرک‌ها و نواحی صنعتی در حوزه تسهیلتی شامل ۷ مورد، حوزه مشارکت مردمی ۳ مورد، حوزه تکمیل زنجیره ارزش ۳ مورد و حوزه بهبود فضای کسب‌وکار شامل ۴ مورد است. به گفته مسئولان، این سیاست‌ها در مواردی از جمله بازپرداخت اقساط اراضی در راستای جذب مشارکت حداکثری مردم، اعطای مشوق‌های لازم به شرکت‌های دانش‌بنیان و گروه‌های هدف از جمله شرکت‌های تعاونی، واحدهای فناور و صنوف تولیدی، اعطای مشوق‌ها در مناطق کمترتوسعه‌یافته برای توسعه متوازن، بهره‌مندی واحدهای خرد و کوچک از مجتمع‌های

همان‌طور که نمودار شماره ۴ نشان می‌دهد، روند تشکیل شرکت‌های دانش‌بنیان در سال‌های مورد مطالعه افزایشی بوده است. تا جایی که شاهد رشد ۲۴/۵ درصدی در تعداد این شرکت‌ها در سال ۱۴۰۱ نسبت به سال ۱۴۰۰ و رشد حدود ۲۱ درصدی در سال ۱۴۰۲ نسبت به سال ۱۴۰۱ بوده‌ایم. این موضوع به‌نوعی نمایان‌کننده اثرگذاری مثبت برخی حمایت‌ها از جمله قانون جهش تولید دانش‌بنیان و دیگر قوانین در کشور است. در راستای حمایت از تولیدات فناورانه و رونق فعالیت‌های مبتنی بر دانش، اخیراً بسته ابزارهای حمایتی وزارت صمت ویژه اقدام راهبردی دانش‌بنیان و فناورانه^۱ ابلاغ شده است که این اقدام می‌تواند گامی مؤثر در راستای افزایش تولیدات فناورانه و تسهیل فرایند تخصیص ارز و... برای واحدهای تولیدی با قابلیت تولید محصولات راهبردی تلقی شود.

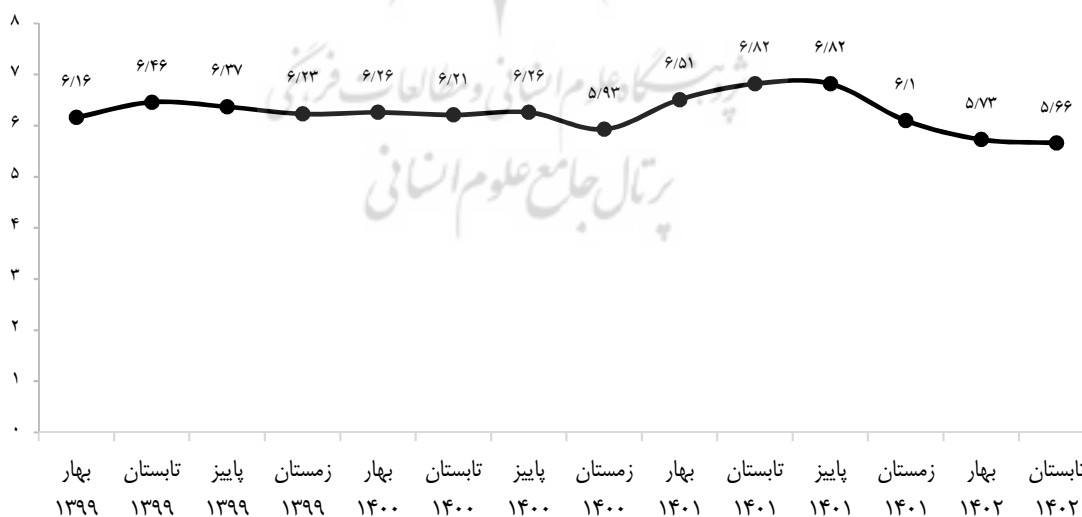
1. isna.ir/xdRttW.

و تأمین منابع است که ۱۵ دستگاه دولتی و ۱۰ تشکل بخش خصوصی در تهیه آن نقش و مشارکت داشته‌اند. یکی دیگر از اقداماتی که دولت سیزدهم با هدف تحقق رونق و جهش تولید در کشور به مرحله اجرا رساند، بهبود محیط کسب‌وکار و برطرف کردن برخی موانع تولید در کشور بود. دولت با در دستور کار قرار دادن شناسایی موانع بهبود محیط کسب‌وکار، تسهیل در صدور مجوزها و نیز رفع برخی موانع در دسترسی به منابع بانکی، توانست با الکترونیکی کردن تمام مجوزهای کسب‌وکار و برداشتن شروط اضافی و حذف امضاهای طلایی، اقدامات مؤثری در این زمینه انجام دهد که نشانه آن را می‌توان تا اندازه‌ای در بهبود شاخص ملی امنیت سرمایه‌گذاری در کشور مشاهده کرد. در نمودار شماره ۵، روند تغییرات شاخص ملی امنیت سرمایه‌گذاری در کشور در سال‌های اخیر به تصویر کشیده شده است.

کارگاهی، ایجاد نیروگاه‌های تجدیدپذیر، تسهیل شرایط نقل و انتقال در راستای تکمیل طرح‌های نیمه تمام، بازسازی و نوسازی واحدها و احیای واحدهای راکد است^۱. این اقدام که اخیراً به مرحله ابلاغ رسیده است، گامی مؤثر در راستای افزایش تولید و برطرف کردن برخی موانع تولید در کشور است.

یکی دیگر از طرح‌هایی که در راستای حمایت از تولید و جهش آن در کشور تهیه شده، «بسته حمایت از تولید و تجارت خادم‌الرضا»^۲ است. این بسته حمایتی که در تیر سال جاری منتشر شده، برخی نهادهای ذی‌ربط را ملزم به ارائه خدمات به شرکت‌های تولیدی کرده است. تدوین این بسته حمایتی با سه رویکرد اصلی شامل رفع موانع و ارائه حمایت، تسریع در زمان فعالیت و تخفیف در هزینه فعالیت‌های تولیدی و تجاری و دربرگیرنده موضوعاتی در حوزه بهبود فضای کسب‌وکار، مشارکت مردم، تسهیلگری

نمودار ۵- روند تغییرات شاخص ملی امنیت سرمایه‌گذاری به تفکیک فصول

مأخذ: تهرانی و قنبری، ۱۴۰۲.

1. <https://B2n.ir/n48977>.
2. mehrnews.com/x35k26.

افزایش درآمد ملی و هزینه‌کرد دولت در بخش‌های دارای اولویت است، باید گفت رشد تولید و تداوم آن تنها راه تأمین اهداف یادشده است. این در حالی است که لازمه رشد تولید شناخت ظرفیت‌ها و مزیت‌های کشور و درنهایت، سرمایه‌گذاری و جذب سرمایه در بخش‌های مولد است. یکی از الزامات جهش تولید، رشد سرمایه‌گذاری است که با ایجاد فضای امن برای سرمایه، ثبات متغیرهای کلان اقتصادی و نیز پیش‌بینی‌پذیر بودن اقتصاد محقق می‌شود. در این راستا، نقش دولت به‌عنوان سیاست‌گذار باتدبیر بر کسی پوشیده نیست و انتظار می‌رود که دولت با اعمال حمایت و اجرای سیاست‌های تشویقی، زمینه حضور پررنگ سرمایه‌گذاران در کشور را فراهم آورد.

نگاهی به روند رشد اقتصادی نشان می‌دهد در سال‌های اخیر روند رو به افزایش رشد اقتصادی در کشور آغاز شده، اما جهش در تولید و درنهایت، رشد اقتصادی نیازمند اتخاذ سیاست‌های تشویقی برای بخش‌های مختلف اقتصادی است؛ زیرا عدم حمایت از بخش تولید مولد پیامدهایی مانند خروج سرمایه از کشور را به همراه خواهد داشت. با عنایت به اینکه یکی از اهداف اسناد بالادستی رسیدن به رشد 8 درصدی در پایان برنامه هفتم توسعه است، رسیدن به هدف یادشده نیازمند جهشی بزرگ در عرصه تولید مولد است.

این موضوع در حالی در کشور مطرح است که در سال‌های متمادی شاهد اعمال تحریم‌های ظالمانه علیه کشور و وجود محدودیت‌های زیاد در مبادلات

به‌رغم برخورداری ایران از منابع خدادادی و کسب رتبه 5 جهانی به لحاظ بهره‌مندی از منابع زیرزمینی، شاهد سهم ناچیز بخش معدن (به‌جز منابع نفت و گاز) از اقتصاد کشور هستیم.

همان‌طور که نمودار شماره 5 نشان می‌دهد، روند تغییرات امنیت سرمایه‌گذاری در سال‌های مورد مطالعه روند رو به بهبودی را می‌پیماید. این شاخص که میان اعداد صفر تا 10 در نوسان است (عدد 10 بدترین وضعیت و عدد صفر گویای بهترین وضعیت امنیت سرمایه‌گذاری در کشور است) در تابستان سال 1402، به عدد 5/66 رسید که یکی از نشانه‌های امید به آینده جذب سرمایه‌گذاری در کشور و تحقق رشد 8 درصدی در برنامه هفتم توسعه است. بنابراین، می‌توان گفت اتخاذ این‌گونه تصمیمات و فراهم آوردن زمینه حمایت از تولید در بخش‌های مولد هرچند اندک است، اما شروع این اقدام می‌تواند یکی از گام‌های اساسی در راستای حل مشکل بخش تولید کشور باشد که در ضمن تصویب ضمانت اجرایی لازم به‌منظور اجرای دقیق مصوبات، شرط کافی برای نتیجه‌بخش بودن مصوبات دولت است.

3- ملاحظات امنیت اقتصادی

با توجه به اینکه یکی از الزامات تأمین رفاه و نیز کاهش فاصله طبقاتی در میان اقشار مختلف جامعه،

رشد ۸ درصدی در پایان برنامه هفتم توسعه، جز در سایه برنامه‌ریزی و حمایت‌های تشویقی و مقطعی از بخش تولید مولد محقق نخواهد شد. آغاز رشد مثبت اقتصادی در سال‌های اخیر نکته مثبتی برای عملکرد دولت است، اما جهش تولید در اقتصاد با وجود حاکمیت شرایط تحریمی و محدودیت در ورود سرمایه و فناوری، نیازمند اتخاذ سیاست‌های تشویقی در بخش‌های مولد است.

شواهد نشان می‌دهد در سال‌های اخیر برخی سیاست‌های تشویقی از جمله برطرف کردن برخی موانع فعالیت شرکت‌های دانش‌بنیان، بهبود محیط کسب‌وکار، حمایت از تولید در حوزه شهرک‌ها و نواحی صنعتی و ارائه برخی بسته‌های حمایتی به مرحله اجرا رسیده است که نتیجه آن، بهبود شاخص ملی امنیت سرمایه‌گذاری در کشور بوده است، اما به‌منظور رسیدن به اهداف یادشده، تداوم این حمایت‌ها تا بلوغ نهایی بخش‌های مختلف اقتصادی و نیز وجود ضمانت اجرایی قوی در اجرای این قوانین حمایتی از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است. با توجه به نام‌گذاری سال ۱۴۰۳ به «جهش تولید با مشارکت مردم»، برخی راهکارها به‌منظور بهبود وضع موجود ارائه می‌شود.

- **کارآمدسازی نظام تأمین مالی:** یکی از عمده‌ترین مشکلات فعالان بخش‌های مختلف اقتصادی، کمبود نقدینگی و سرمایه در گردش است که مانع تخصیص منابع مالی به بخش‌هایی مانند تحقیق و توسعه و ورود ماشین‌آلات به‌روز و... به کشور شده است. تنها راه‌حل برون‌رفت از این مشکل، اعطای وام‌های کم‌بهره و مدت‌دار به این‌گونه فعالیت‌هاست. پیشنهاد می‌شود

مالی و ورود فناوری به کشور بوده‌ایم؛ به‌طوری‌که شاید بتوان گفت یکی از اثرگذارترین عوامل در کاهش رشد اقتصادی در سال‌های مختلف، تحمیل شرایط تحریمی به کشور بوده است. از این‌رو چنانچه در داخل نیز سیاست‌های تشویقی نتواند زمینه ورود سرمایه‌گذار در بخش‌های مولد و تسهیل در کسب‌وکار را فراهم آورد، شاهد تعطیلی کارخانجات، خروج سرمایه از کشور، کاهش قدرت رقابت‌پذیری در عرصه بین‌المللی، فرار مغزها، بیکاری جوانان و افزایش هزینه‌های اجتماعی، کاهش درآمد خانوار و کاهش رفاه اقتصادی افراد خواهیم بود که تهدیدی جدی برای امنیت اقتصادی و ملی است و در نهایت، منجر به بدگمانی و بی‌اعتمادی مردم نسبت به سیاست‌های اقتصادی دولت می‌شود.

سهام بخش صنعت به‌عنوان بخشی که تأمین‌کننده توسعه و اشتغال پایدار در اقتصاد است، در مقایسه با بخش خدمات بسیار ناچیز است؛ به‌گونه‌ای که در اغلب سال‌های مورد مطالعه، سهم صنعت از اقتصاد ایران بین ۱۴ تا ۱۵ درصد در نوسان بوده در حالی که بخش خدمات در مدت مشابه سهمی بالغ بر ۶۰ درصد را داشته است.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد راهکارها

نگاهی به اسناد بالادستی نشان می‌دهد هدف‌گذاری‌های صورت‌گرفته مبنی بر دستیابی به

- حمایت از نوآوری و فعالیتهای نوآورانه: با توجه به اینکه خلق نوآوری از مجرای بهبود فناوری منجر به تولید کالاها و خدمات با ارزش افزوده بالاتر می شود، می توان گفت یکی از راهکارهای مؤثر در راستای شتاب بخشی به جهش تولید در کشور ایجاد نوآوری و شکل گیری فعالیتهای نوآورانه است. این موضوع در سایه حمایت همه جانبه از نوآوران در عرصه های مختلف تولیدی محقق می شود. با عنایت به اینکه خلق نوآوری هزینه های بسیاری برای نوآوران دارد، پیشنهاد می شود افزون بر اجرای دقیق قانون حفظ مالکیت و ضمانت اجرایی قوی در این رابطه، با تخصیص بودجه بیشتر به صندوق های نوآوری و شکوفایی، مراتب حمایت از نوآوران اجرایی شود.

- اصلاح نظام مالیاتی: با توجه به اینکه یکی از اهداف اصلی نظام دوری از اقتصاد تک محصولی و کاهش آسیب پذیری اقتصادی از هرگونه تصمیم بین المللی علیه کشور است، لازم است تا دولت هزینه های خود را از محل درآمدی غیر از درآمد حاصل از فروش نفت تأمین کند. این موضوع را می توان در شناخت دقیق مؤدیان مالیاتی و تعیین پایه های مالیاتی جست و جو کرد. در سال های اخیر شاهد رشد درآمدهای مالیاتی در کشور بوده ایم، اما توجه به نکته نیز حائز اهمیت است که اخذ مالیات از بخش تولید مولد باید تا اندازه ای باشد که با توجه به دیگر هزینه های تولید و دیگر متغیرهای کلان اقتصادی اثرگذار بر این بخش، تولید را از صرفه اقتصادی خارج نسازد. از این رو پیشنهاد می شود با

به منظور توسعه فعالیتهای مولد، با شناخت مزیت های کشور از طریق دستورات تکلیفی به بانک ها، پس از شناسایی بخش های کارآمد، تخصیص اعتبار صورت پذیرد. نگاهی به عملکرد سیستم بانکی در چگونگی اعطای اعتبارات نشان می دهد در 12 ماهه منتهی به اسفند سال 1402، از کل اعتبارات تخصیص داده شده به بخش های مختلف، شاهد سهم 36 درصدی بخش صنعت و معدن، 6/6 درصدی بخش کشاورزی و تقریباً 42 درصدی بخش خدمات در کشور بوده ایم. هرچند تخصیص اعتبارات به بخش خدمات در مقایسه با دیگر بخش ها نامتوازن است، در این میان بخش صنعت و معدن با تخصیص 82 درصد از اعتبارات خود به تأمین سرمایه در گردش صنایع تحت پوشش، در صدر قرار دارد که این موضوع یکی از گام های اساسی در این بخش است. بنابراین، با کارآمدسازی نظام تأمین مالی در کشور می توان تا اندازه زیادی مشکلات تأمین سرمایه واحدهای تولیدی را برطرف کرد که این موضوع در سطحی بالاتر مقدمات ایجاد جهش تولید را فراهم می آورد.

در نظام تولید و توزیع کالا در هر کشوری، بخشی که به عنوان بسترساز و مکمل این چرخه عمل می کند، بخش خدمات است تا از این مجرا رفاه فرد و جامعه تأمین شود، اما کیفیت و کمیت خدمات در مراحل مختلف توسعه یافتگی و از کشوری به کشور دیگر متفاوت است.

شود و سود مورد انتظار سرمایه‌گذار کاهش یابد. این موضوع در بسیاری موارد به تعطیلی بنگاه تولیدی منجر می‌شود. پیشنهاد می‌شود با تسهیل در قوانین و مقررات بازرگانی یا به عبارتی، بهبود محیط کسب و کار، زمینه فعالیت بخش‌های مختلف تولید در کشور را بیش‌ازپیش فراهم آوریم.

- کاهش نقش مالکیت و مدیریت دولتی: همان‌طور که پیش‌تر نیز اشاره شد، حمایت‌های دولت از بخش‌های مختلف اقتصادی باید هدفمند و زمان‌بندی شده باشد تا موجب تحقق اهداف سیاست‌های اتخاذ شده شود؛ زیرا تداوم حضور دولت در این عرصه موجب کاهش کارایی در اقتصاد کشور می‌شود. از این‌رو با توجه به تمایل سیاست‌گذاران به کاهش نقش و مدیریت دولت در اقتصاد، چنانچه سیاست‌های حمایتی دولت به‌گونه‌ای باشد که موجب تداوم حضور آن شود، نقش حمایتی او کم‌رنگ می‌شود و به ضرر اقتصاد کشور خواهد بود. اجرای دقیق سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی یکی از راهکارهای عملیاتی در کشور است که افزون‌بر کاهش نقش مالکیت دولت، زمینه رشد و شکوفایی بخش خصوصی و جهش تولید را فراهم می‌آورد.

تقویت توان اقتصادی در
عرصه‌هایی به‌جز استخراج
نفت و خام‌فروشی از اهمیت
بسیار زیادی برخوردار است.

گسترش پایه‌های مالیاتی و قرار دادن ضمانت اجرایی قوی در راستای دریافت مالیات از آن منابع، به بخش تولید واقعی در کشور خدشه‌ای وارد نشود.

- تقویت بخش‌های پیشران: پیشران بودن بخش‌های مختلف اقتصادی بستگی به شرایط عمومی اقتصاد کشور دارد که رشد تولید و افزایش فعالیت در بازه‌های زمانی مختلف در هریک از بخش‌ها منجر به تحریک دیگر بخش‌های اقتصادی می‌شود. از این‌رو مهم‌ترین مسئولیت سیاست‌گذاران کشور در ابتدا، شناسایی صنایع پیشران با توجه به مزیت‌ها و میزان برخورداری از منابع کشور و سپس اتخاذ و اجرای سیاست‌گذاری‌های مناسب به‌منظور رشد پیشران‌های اقتصادی با توجه به وجود دشمنان خارجی و محدودیت در مناسبات بین‌المللی است که تداوم آن همواره باید سرلوحه امور باشد. همچنین، با عنایت به اینکه توسعه صنایع پیشران در ارتقای جایگاه اقتصادی کشورها، افزایش تولید ناخالص داخلی و افزایش اشتغال و رفاه افراد جامعه بسیار مؤثر است، اهمیت رشد این‌گونه صنایع بر کسی پوشیده نیست. پیشنهاد می‌شود از طریق ثبات در متغیرهای کلان اقتصادی، پیش‌بینی‌پذیر کردن اقتصاد کشور و نیز بهبود و تسهیل مناسبات بین‌المللی با دیگر کشورها و... زمینه تقویت بخش‌های پیشران را فراهم آوریم.

- اصلاح نظام بیمه‌ای و گمرکی کشور: وجود برخی قوانین دست‌وپاگیر مانند ثبت برند تجاری، اخذ پروانه بهره‌برداری، بیمه کارکنان، قوانین مربوط به تعرفه و ترخیص کالا و... در مراحل مختلف تولید موجب می‌شود تا فرایند تولید واحد تولیدی زمان‌بر

منابع

- تارنمای انجمن لوازم خانگی ایران (لینک خبر: <https://B2n.ir/n48977>).
- تارنمای خبرگزاری دانشجویان «ایسنا» (لینک خبر: isna.ir/xdRttW).
- تارنمای خبرگزاری مهر (لینک خبر: mehrnnews.com/x35k26).
- معاونت توسعه شرکت‌های دانش‌بنیان
- تهرانی، ایمان؛ و قنبری، امین (1402). پایش امنیت سرمایه‌گذاری به تفکیک استان‌ها و حوزه‌های کاری (گزارش کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس). شماره مسلسل: 19635.

<https://amar.org.ir/>

- اتخاذ سیاست‌های حمایتی از بخش تولید مولد در کشور: با توجه به محدودیت‌های بین‌المللی به دلیل اعمال تحریم‌های ظالمانه علیه کشور و نیز عقب‌افتادگی‌های ناشی از اعمال جنگ‌های خارجی و تنش‌های داخلی، شاهد روند نسبتاً کند رشد و توسعه اقتصادی در کشور بوده‌ایم. به همین دلیل پیشنهاد می‌شود به منظور تسریع در بالندگی اقتصادی کشور و با هدف جلوگیری از رشد فعالیت‌های نامولد، دولت تا مدت محدود از برخی صنایع (که شاید بتوان نام صنایع پیشران را نهاد)، حمایت‌های همه‌جانبه را به عمل آورد. تجربه کشور در خصوص برخی صنایع از جمله لوازم خانگی، خودرو و... نمایان‌کننده برخی پیشرفت‌ها در ساخت محصولات این صنایع است، اما نکته حائز اهمیت، تعیین زمان محدود برای حمایت‌های همه‌جانبه و سپس قطع این حمایت‌هاست که در زمینه رشد و بالندگی بخش تولید بسیار مفید واقع می‌شود.

به دلیل عدم دستیابی کشور به مرحله تولید انبوه، کیفیت خدمات ارائه‌شده پایین است و اغلب فعالیت‌هایی که با عنوان خدمات طبقه‌بندی می‌شوند، دلالتی‌ها و واسطه‌گری‌های چندلایه با هدف کسب سود مالی است. رواج این‌گونه فعالیت‌ها به دلیل زودبازده بودن ورود سرمایه در این عرصه، موجب می‌شود سرمایه کشور وارد بخش خدمات (نامولد) شود و به‌عنوان رقیبی برای سرمایه‌گذاری، بقیه بخش‌های اقتصادی از جمله صنعت و کشاورزی را با رکود مواجه کند.